

A magyar lóversenyek világa az Osztrák–Magyar Monarchiában

*„De egy nemzetet lótenyésztésének virágzása nem csak gazdagít: erkölcséire,
s karakterére is hasznos befolyással vagyon.”¹ (Wesselényi Miklós)*

— Horse Races in the Austro–Hungarian Empire —

Abstract As the well-known proverb reads: Hungarians are born to ride horses. Our centuries-old equestrian culture had many different stages, but the time of the Austro-Hungarian Empire was a decisive epoch when the Hungarian horse breeding could prosper. In this article I discuss this era through the efforts of Count István Széchenyi and Baron Mikós Wesselényi for horse breeding. With a detailed description of the horse races I intend to highlight the versatility of this era. People of different status could reach a consensus during the turf which became an important scene of politics, economy and community life. It was the world of wealthy stable owners where the most prominent beasts of the internationally renowned horse breeding competed, where the members of the petite bourgeoisie found amusement in their bets; it meant self-denial for jockeys and fashion for ladies. Horse races simultaneously dissolved and deepened social contradictions while they involved many political and economic opportunities.

KEYWORDS horse races, Austro-Hungarian Empire, horse breeding, lifestyle, society

Sokakban elevenen él az a mondás, hogy a *magyar lovas nemzet*. Ugyanakkor lovas történelmünkben is érdemes egy meghatározott korszakot kiemelni, amikor ennek a mondásnak a jelentősége megsokszorozódott, ezért nem véletlenül nevezik ezt az időszakot a magyar lóversenyzés és lótenyésztés aranykorának. A téma napjainkban egyre aktuálisabbá válik, ugyanis értékes gazdasági lehetőségeket rejt magában (sport, szerencsejáték, turizmus) a kulturális fontossága mellett. Ezért lényeges a korábbi tapasztalatokat összegezni, és lehetőség szerint azokat a jelenkorban a legmegfelelőbb módon hasznosítani. A címben szereplő Wesselényi idézet 1829-ből származik, ennek ellenére egy olyan előremutató és tanulságos vélemény fogalmazódik meg benne, ami örökérvényűvé teszi, és alapot ad ahhoz, hogy a dualizmus kori magyar lovászat értékelésekor is hivatkozni lehessen rá.

A téma szerteágazósága miatt nehéz róla átfogó képet adni. Sokan foglalkoztak a dualizmus kori lóversenyzés különböző aspektusaival, azonban ezek egységbe foglalása még nem történt

¹ WESSELÉNYI 1829. 7.

meg. Munkámban az Osztrák–Magyar Monarchia időkeretében szeretném bemutatni a magyar lóversenyzés történetét, kitérve annak elsősorban társadalmi, valamint gazdasági hatásaira. Ehhez mindenképpen szükséges a reformkori törekvések számbavétele, ugyanis ezek nélkül most nem beszélhetnénk a magyar lóversenyzés aranykoráról. A források megválasztásában meghatározó szerepe volt annak a nézetnek, miszerint a lóversenyek világa által újraértelmezhetőek a kor mindennapjai, ezért is jelennek meg a munkában mérvadó kútfőkként a korabeli sajtótermékek.

A kutatásban motiváló tényező volt egyrészt a személyes érintettség, másrészt pedig a téma újdonsága és izgalmassága. A dualizmus társadalmában egyébként is felértékelődött a sport szerepe, de a lóversenyzés és a lótenyésztés gazdasági és politikai lehetőségeket is rejtett magában. Egy teljeskörű kép kialakításához azonban további, részletekbemenő kutatásokra van szükség.

A magyar lóversenyzés aranykorának reformkori előzményei

„A magyar ló! Színes fogalom, amely a világ bármely részén barátokat, sőt regényírókat és rajongókat teremtett magának”²

A munka központi témájának tárgyalása előtt mindenképpen ki kell térni a lótenyésztés aranykorát megelőző folyamatokra és eseményekre, azaz a hazai lóversenyzés megteremtésére. A magyar lótenyésztés javítására irányuló törekvések már a XVIII. század végén megjelentek, és ebben II. József királynak és Csekonics József kapitánynak kiemelkedő szerepe volt. II. József 1784. december 20-án hagyta jóvá a mezőhegyesi ménesbirtok alapításának tervét, majd nem sokkal később, 1789-ben megkezdte működését a *bábolnai császári és királyi ménes. Ekkor még külkereskedelmi és katonai célokra tenyésztettek lovakat, de a későbbiekben éppen ezek voltak a magasszintű lótenyésztés alapjai.* Ezt az állítást Lovik Károly a következő visszatekintéssel támasztotta alá: *„A jó katonaló csakugyan az, amit ma a félvér-lótenyésztés terén, mint legfőbb eredményünket a világ kirakatába állíthatunk.”³* Gróf Hunyady József 1814-től 1821-ig minden májusban és gyakran szeptemberben Keszi birtokán lóversenyeket rendezett, ahol néha az uralkodó ház tagjai is megjelentek⁴, amellet, hogy a magyar főurak és dámák legtöbbje képviseltette magát.⁵ Ezeken a megmérettetéseken nem a nyereség számított, hanem a lovak képességeinek összemérése, a tenyészanyag próbatétele. (A futtatások eredményei a Pferde Renn-Registerben maradtak fenn.) A lóversenyzés intézményesülése angol minta alapján a későbbiekben történt meg.

Gróf Széchenyi István gyakorlott lovasként hamar felismerte a lótenyésztésben és lóversenyzésben rejlő még kiaknázatlan lehetőségeket, és ebben hatalmas szerepe volt angliai útjainak. 1815. október 19-én érkezett meg Londonból Newmarketbe⁶, az angol lóversenyzés központjába. Élénk figyelemmel vizsgálta az itteni technikai és kulturális vívmányokat, melyeket hazájában honosítani tervezett, és nem véletlen, hogy első ilyen jellegű munkálkodása a lóversenyzésre irányult. Később szoros barátságot kötött azzal a báró Wesselényi Miklóssal, aki korának egyik

² LOVIK 2000. 78.

³ LOVIK 2000. 79.

⁴ FEHÉR 1990. 16–17.

⁵ GYÖRFFY-VILLÁM–HECKER–JANKOVICS–SZELESTEY 2004. 65–66.

⁶ Az angol telivérvilág központja 1766-tól Londontól északra található mintegy 90 kilométerre.

emblemikus alakja volt, mivel kiváló sportoló, többek között tapasztalt lovas hírében állt, és akivel 1822-ben ismét Angliába utazott.⁷ Megnézték a híres idomítótelepeket, a királyi ménest és a kor kiemelkedő teljesítményű versenylovait. A szigetországból látottak mély nyomokat hagytak mindkettejükben, és hazájukban is szorgalmazni kezdték a lóversenyzésben rejlő lehetőségek kiaknázását. 1826-ban Pozsonyban tartották az első versenyt, amely nagy sikert aratott. Azért esett Pozsonyra a választás, mert a császári udvar félt attól, hogy ha Pesten rendezik meg, nem tudják megfékezni a nagy tömeget, amely esetleg fellép a hatalommal szemben. Ebből is láthatjuk, hogy mekkora társadalmi erő összpontosult egy-egy verseny folyamán, hiszen a nyitottsági okán találkozási pont volt különböző eszmék és emberek számára.⁸ A sikerre való tekintettel a futam után rögtön kihirdették a jövő évi pesti versenyt. 1827. június 6-án kezdték meg a „Pesti gyepen”⁹ való angol mintájú futtatásokat, az első meeting e hónap 15-én ért véget. Báró Wesselényi Miklós írt erről egy beszámolót, amely az első igazi turfriportnak minősíthető, és a Tennecker-féle Jahrbuch für Pferdezücht 1828. januári számában publikálták.¹⁰ Ebben a riportban alátámasztást nyer az a feltételezés, hogy a turf az egész társadalmat megmozgatta, sőt a Monarchia, ezen belül is a magyarok a nemzetközi érdeklődés középpontjába kerültek. Ezt erősítik meg azok a külföldi sajtóbeszámolók, amelyek részletesen tájékoztattak az első pesti futtatásokról. Gyönyörű hintókkal magasrangú személyek érkeztek, de mellettük megjelentek az egyszerű néprétegek képviselői is. A páholyok megteltek, a káprázatos ruhákba öltözött hölgyek gyöngyszemekként csillogtak a sokaságban. A középpontban a lovak, a nők és a nyeremény állt. A Wiener Moden Zeitung 1827. július 14-én megjelentetett számában a magyar lóverseny hangulatáról írt: „Természetes, hogy az itt új, lelkes hazafiassággal és önzetlen buzgalommal létrehozott lóverseny-vállalkozás az általános érdeklődést felkeltette, és így nem különös, hogy az első napon a nehéz és nyomott időjárás ellenére az innen kb. 1 órányira fekvő pályán sokezeres tömeg találkozott.”¹¹

1828-ban jelent meg nyomtatásban Széchenyinek a Lovakról című munkája, amelyet gróf Hunyady József emlékének ajánlott. Az időzítés nem véletlen, hiszen így akarta keretbe foglalni a nemrég történt eseményeket. A társadalom érdeklődését kellőképpen felkeltette a turf, Széchenyi pedig ezzel a munkával a lóversenyek intézményesülési folyamatát akarta tudatosítani. „Amely gazdasági tárgy hasznát hajt, annak előbb utóbb sikere leszen: amely pedig hasznát nem hajt, annak előbb utóbb biztosan vége szakad.”¹² Ezzel fogalmazta meg azt az alaptételt, ami a mai napig a lótenyésztés és a lóversenyzés mozgatórugója: a *haszon*. Báró Wesselényi Miklós A' régi híres ménesek egyike' megszűnésének okairól címmel 1829-ben kiadott munkájában hasonló véleményt fogalmazott meg: „Henyé tehetetlenség, sinlődő csend vagyon mindenütt, 's mindenben, a' hol és a' honnan hasznát remélni nem lehet... Minden országoknak, a' hol a' lótenyésztés virágzásra jutott, példája azt mutatja: hogy az abból *nyerő* vagy *nyerhető haszon vitte azt elé.*”¹³ Ezek a gondolatok alapozták meg a lóversenyzés fejlesztésének lehetőségét, ami a dualizmus korában nyomon is követhető. Széchenyi már a Lovakrólban megfogalmazta a társadalmi szerveződés

⁷ FEHÉR 1991. 5–6.

⁸ FEHÉR 1991. 21–22.

⁹ A mai Üllői út és Soroksári út közötti homokos terület.

¹⁰ FEHÉR 1991. 23–25.

¹¹ FEHÉR 1991. 26–27.

¹² SZÉCHENYI 1828.

¹³ WESSELÉNYI 1829. 9.

legideálisabb formáját: „Egy mindég fennmaradó Lótenyésztő Egyesület. Ez azt eszközli, hogy a’ dolog a’ legnagyobb Kiterjedésre és Publicitásra jöjjön, mely nélkül az soha igazi Megkedveltetésre ’s Divatra nem emelheti magát.”¹⁴ A művében leírtakat gyakorlatban is sikerült megvalósítania, és ennek a későbbiekben óriási jelentősége volt, amit nagyon jól bizonyít az, hogy a dualizmus kori lóversenyzés ügyét a különböző egyesületek irányították, és vitték előbbre. 1830-ban létrehozta a Magyar Állattenyésztő Társaságot, amely 1835-től a Magyar Gazdasági Egyesület nevet viselte. Ez a szervezet volt felelős a magyar lótenyésztés és lóversenyzés támogatásáért és ügyének előmozdításáért. Mindamellet, hogy az újságok szenzációként számoltak be a lóversenyekről, fontos kiemelni az éles kritikákat is, amelyek hatására 1838-ban megjelent Széchenyi egy újabb munkája, ami a „Néhány szó a lóversenyzés körül” címet kapta. A munkában Széchenyi főképp a korabeli sajtóban megjelent vádak ismertetése és elemzése után reagált azokra. A legszembetűnőbb, amire a legélesebben is válaszol az író, az a lóversenyek haszontalanságának vádja. Többen is kételkedtek abban, hogy lovak futtatásából az állam és az emberek is haszonban részesülhetnek. Határozott stílusban adta meg válaszát, amelyben a nyereményeket, a fogadásokat és a minőségi lótenyésztéssel létrejövő külkereskedelmet hozza fel érvként.

A társadalom minden rétegét megmozgatta a turf, így nem véletlen, hogy a sajtó figyelmét is felkeltette, melynek egyik fontos hozadéka az 1858-tól megjelenő *Lapok a lovászat és vadászat köréből* volt, ez későbbiekben egyszerűen csak *Vadász- és Versenylap* címmel jelent meg. 1860. május 6-án Ferenc József császár és király 302 456 forint névértékű felajánlásával létrejött a Magyarországi Lótenyésztési Alap, amely a földművelésügyi minisztérium hatáskörébe tartozott.¹⁵ Ezzel megvalósult Széchenyi és Wesselényi (korábban már említett) azon irányú javaslata, hogy a lóversenyzést az uralkodónak, illetve az államnak is támogatnia kell.

A magyar lóversenyzés és lótenyésztés aranykora

Az 1867-es kiegyezés közvetett értelemben véve elősegítette a magyar lóversenyzés kibontakozását: megteremtette azokat a jogi, gazdasági és társadalmi alapokat, amelyek keretében a korábban elhintett törekvések kibontakozhattak. Bár az osztrák–magyar kiegyezés egyesek szemében rövidtávon megalkuvásnak tűnhetett, hosszútávon azonban jótékony hatással volt a magyar területeken való általános fejlődésre. Ezt bizonyítja, hogy miután 1868. december 28-án Menges ezredes a császári udvar képviselőjeként átadta Leveldi Kozma Ferencnek az állami méneselek feletti felügyelőséget, a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium lótenyésztési osztályának vezetőjeként a magyar méneseket hamar felvirágoztatta. Ugyan az osztrákok kételkedtek a magyar vezetés sikerében, hamar kiderült, hogy ez alaptalan. Leveldi Kozma Ferenc tevékenységének hangsúlyozása nagyon fontos, hisz az ő irányítása alatt érte el a magyar lóversenyzés és lótenyésztés magas színvonalát. Támogatta a telivértenyésztést, ugyanakkor a széles köztenyésztésre is gondolt.¹⁶ Lehetővé tette a tulajdonosok számára az érdekérvényesítést azáltal, hogy lótenyésztő bizottmányt alakított ki, ami 1878-ban kilenc tagúvá vált, és ezért „Kilences Bizottmány” néven vált ismertté. Ez a Bizottmány Ferenc József 1860-as felajánlásából jöhetett létre, két fő feladata pedig a minőségi telivérbehozatal, és ezeknek a magyar tenyésztők

¹⁴ SZÉCHENYI 1828.

¹⁵ FEHÉR 1991. 36–37.

¹⁶ GYÖRFFY-VILLÁM–HECKER–JANKOVICS–SZELESTEY 2004. 70–72.

Fogadó nők a lóversenyen¹⁷

számára történő kedvező értékesítése volt. Ezzel megvalósult a Széchenyi és Wesselényi által megfogalmazott mérvadó gondolatok egy része. (A második világháborút követően megszűnt létezni a 85 évet megélt szervezet, amely fontos szerepet játszott a lovasügy előremozdításában.) A megfontolt irányítás eredményeképpen az 1878-as és 1900-as párizsi világkiállításon a magyar lovak nagy sikert arattak, ami a külkereskedelemben anyagilag is változást hozott: a századfordulón 920 000-es lólétszám mellett 50-60 000 lovat értékesítettek évente külföldön.¹⁸ Az 1878-as évben megjelent Veterinarius számai is kiemelten foglalkoztak a világkiállítás történéseivel, és nemzeti büszkeségről ad tanubizonyságot a következő részlet: „A párizsi lókiállítás mint ezt a kereskedelmi Miniszterium közli befejeztetett. Magyarország teljes sikert aratott. Minden államok közül egyedül Magyarországnak jutott a legnagyobb kitüntetés: nagy arany érem, melyet az állami ménesekről kiállított lovakért nyert el. A lótenyésztés emelésére alakult részvény társaság 29 drb. kiállított lováért, melyeket egy Francia nagy tenyésztő a kiállítás másod napján tenyésztési célból vett meg, ezüst érmet kapott. Kiállításunk fényes eredménye nagyban fogja előmozdítani a magyarországi lókitvitelt.”¹⁹ A szaklapban egyébként is folyamatosan tudósítottak a legfrissebb lóversenyzési fejleményekről, így például az 1879-es lókitviteli tilalomról²⁰, lókiállításokról,²¹ vagy éppen a turfon történt érdekes eseményekről.

Gazdaságilag nemcsak az exportban, hanem a fogadásokban is hatalmas lehetőségek rejtettek, amit már Széchenyi is megfogalmazott. A reformkorban még tilos volt fogadni, ám 1864-től

¹⁷ TULI 2004a.

¹⁸ GYÖRFFY-VILLÁM–HECKER–JANKOVICS–SZELESTEY 2004. 74–75.

¹⁹ Veterinarius 1879. 7. száma: „Személyi hírek” – http://konyvtar.univet.hu/regi/digitalib/Veterinari-us/1879_049-056.html Hozzáférés: 2013.01.06.

²⁰ Veterinarius 1879. 4. sz.

²¹ Veterinarius 1879. 13. sz.

a Nemzeti Kaszinó ún. Betting Roomjában a részvényesek megtehették tétjeiket. A fordulatot 1868-ban az első bukmékerek feltűnése jelentette, majd az igazi változást az ettől sokkal népszerűbb totalizátor 1871-es megjelenése hozta.²² Egyrészt nőtt a pénzforgalom, másrészt pedig az addig passzív nézők „aktívva” válhattak azáltal, hogy pénzzel szálltak be a játékba. Ebből a nézőpontból azt is mondhatjuk, hogy társadalmi kiegyenlítő szerepe is volt. Nagyon érdekes jelenség a sajtóban is megjelenő esélylatolgatás.²³ Komoly érveléseket olvashatunk egy-egy ló mellett, vagy éppen „istállótitkokat”²⁴ ismerhetünk meg, amiket érdemes volt figyelembe venni a fogadások megtételénél. Természetesen nem szabad megfeledkezni a jegyárakból befolyó pénzről, ami ugyancsak a gazdasági hasznosság mellett szól. A díjak közül a Király-díjat, a Kanca-díjat és a Kozma Ferenc tiszteletére alapított emlékdíjat fontos kiemelni. „A százezerkoronás Király-díj rengeteg közönséget vonzott ki a turfra. József főherceg és Augustus főhercegasszonyával az élen, jelen volt az arisztokrácia teljes számban. Tíz telivért nyergeltek fel a nagyértékű díjért. A fogadások leginkább Horkayt és Rother Stadlt támogatták, de sok híve volt a Springer istálló küldöttjeinek Elmore és Elzevirnek is. Közvetlen a start előtt a betegnek híresztelt Horkay lett az első.”²⁵ A versenyek nyereményének összege változó volt, ezzel arányosan pedig az egyes versenyek jelentősége is változott. Az Országos Hírlap 1898. január 1-jén megjelent számában közölte az azévre előrelátott versenyek nyereményeinek összegét: a Királyné-díj összege 50 000 korona, a Jubileum-díj szintén 50 000 korona, a Király-díj 100 000, míg a Szent István-díj 80 000 korona volt.²⁶ Mindemellett a Lovakról című munkában hangsúlyozott egyesületi rendszer is egyre jelentősebbé vált, ezt jelzi például az 1890-ben létrehozott Ürlovasok Szövetkezete, amely nem hivatásos lovasokból álló testületként vidéki versenyek rendezésével próbálta meg a magyar lóversenyzés ügyét előremozdítani.²⁷ Wesselényi lóvásárokról vonatkozó javaslata²⁸ is megvalósulni látszott, hiszen 1878-tól Pesten már vásárokat tartottak.²⁹

A közlekedési viszonyok javulásával és a korszerű városligeti pálya 1880-as átadásával, amely a város központi részén helyezkedett el, egyre tömegesebbé váltak a lóversenyek. A pálya nagyobb publikumot tudott befogadni, amire szükség is volt, mert rengetegen látogattak ki a turfra. Jókai Mór is hangsúlyozta az új pálya fontosságát: „Jelenleg a Városliget Budapest népéletének a gyűjtő medenczéje az év minden szakában. Nem csoda, ez van a városhoz a legközelebb s maholnap már benne lesz. Itt találkozunk, sőt egymással össze is vegyülnek a high life élvezetei a low life mulatságaival. Egyszer a népliget a színhely, a köznép a szereplő, az elegáns világ a néző; máskor a turf, a corso képezi az arénát, a hol a crème a szereplő s a plebs a néző.”³⁰ Ha a turf résztvevőinek társadalmi helyzetét megvizsgáljuk, megkapjuk a főváros, illetve az ország társadalmi képét és viszonyrendszerét. A lóversenyre járó emberek között alapvetően két típust lehet elkülöníteni: a nézőt és a résztvevőt. A résztvevők közé a zsokét és a lovak körüli személyzetet sorolhatjuk, a bíróval és a többi pályán dolgozó munkással együtt. A nézők között azonban sokkal összetettebb

²² TULI 2004a.

²³ Országos Hírlap 1898.03.17.

²⁴ Országos Hírlap 1898.01.05.

²⁵ Budapesti Hírlap 1907. május.

²⁶ Országos Hírlap 1898.01.01., 28.

²⁷ GYÖRFFY-VILLÁM-HECKER-JANKOVICS-SZELESTEY 2004. 98.

²⁸ WESSELÉNYI MIKLÓS, BÁRÓ: *A' régi híres méneseik egyike' megszűnésének okairól*. Pest, Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István Könyvnyomtató- Intézete, 1829. 70–72.

²⁹ Uo.

³⁰ JÓKAI 1893. 140.

A turfnézőközönség³²

a tagoltság. Vannak aktív szereplők, akik lovakat futtatnak. A lótartáshoz hatalmas vagyon és erkölcsi feddhetetlenség kellett, ami a nemesség körére volt elsősorban jellemző.³¹ A többi néző nem tekinthető teljesen passzívnak, hiszen a fogadások által részben „tevékenyvé” válhattak. Korábban már utaltam arra, hogy a társadalmi zárkózottság feloldódott a turf által, ami abban nyilvánult meg, hogy a különböző társadalmi helyzetű emberek ugyanazon az eseményen vettek részt. Az ellentétek ezzel egy időben mélyültek is, mivel egyrészt a lóversenyzés exkluzív sport (volt), azaz elegendő nagyságú tőke kellett a lovak fenntartásához és versenyeztetéséhez, ugyanakkor az ezzel járó haszon (nyeremény, társadalmi elismertség) is csak őket érintette. Másrészt a különböző árú jegyek által egy olyan térszabályozás jött létre, ami elkülönítette egymástól az eltérő anyagi helyzetű embereket.

A versenyterek szupranacionálisak voltak, ami szorosan összefügg azzal a ténnyel, hogy a lóversenyzés egyre sikeresebbé válása által a magyarok a külföldiek érdeklődésének középpontjába kerültek. Ugyanakkor ők is figyelemmel kísérték a világ más részein lezajló eseményeket, például az Országos Hírlapban tudósítottak az 1878-as áprilisi bécsi meetingről.³³ Természetesen, mint ahogy a Kilences Bizottságnak is kötelessége volt a külföldi versenyeket figyelemmel kísérni, hiszen a legjobb tenyészállatok beszerzésére kellett törekedniük, úgy a külföldiek is ellátogattak hazánkba felmérni a lehetőségeket. Széchenyi és Wesselényi törekvéseinek megkoronázásaként említendő az a tény, hogy a turf a hazafias érzéseket is életre keltette. „*De egy nemzet lótenyésztésének virágzása nem csak gazdagít: erkölcsére 's karakterére is hasznos befolyással vagyon.*”³⁴

³¹ TULI 2004b

³² TULI 2004a

³³ Országos Hírlap 1898. 04.09.

³⁴ WESSELÉNYI 1829. 7.

A korabeli sajtó örömmel és büszkeséggel tudósított a magyar lovak külföldön elért sikereiről: „Magyar nevű ló győzelme Angliában”,³⁵ „Magyar lovak külföldön”³⁶. Ki kell emelni a korabeli újságok turf-tudósításainak társadalomra gyakorolt hatását. Egy új információs csatorna alakult ki, ami által a turfok valódi közönsége mellett megjelentek az olvasók, akik közvetetten részesei lehettek a versenyeknek. Sport-, hír- és élcsepok is beszámoltak az eseményekről: Lapok a lovászat- és vadászat köréből (Vadász- és Versenylap), Magyar Turf, Budapesti Hírlap, Vasárnapi Újság, Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, Veterinarius, Országos Hírlap, A természet, Az állatok őre, A Hét, Allgemeine Sportzeitung, Wiener Sport, stb.

A fogadások megjelenése előtt különösen nagy szerepet kaptak a különféle szórakoztató programok. Ennek nagyon egyszerű okai voltak: némelyek számára a futam nem bizonyult érdekesnek, illetve a szervezőknek igyekezniük kellett mindenkinek magávalragadói élményt nyújtani, mivel sokan „csak” egyfajta társadalmi kényszer miatt mentek el.³⁷ A csónakversenyek, a galamblovászatok és a szünetekben elhangzó zenekari betétek tették színesebbé az összképet. A turf világa igen színes és zajos volt, ami annak társadalmi jelentőségét is hűen fémjelezte. A futamokban is megjelentek érdekességek, mint a parasztfuttatás vagy az akadályversenyek.³⁸ Természetesen a szervezők igyekeztek mindig valami szenzációt is bemutatni, ami által biztosítva volt a helyük a lapokban. A versenyeket követően a résztvevők előzőnlötték a mulatóhelyeket, főként a zokék számára volt ez fontos, hiszen a hosszú és gyötrelmes munka után itt tudták a felgyülemlett feszültséget levezetni.

A kiegyezést követően egyre szorosabb kapcsolat alakult ki Pest, illetve később Budapest és Bécs között, ami az 1870-es évektől még erősebb lett azáltal, hogy a versenyidény napjait egymás között felosztották, így egyfajta kölcsönös együttműködés jött létre. A sajtóban már az év elején megjelent az az évi versenyprogram, az 1878-as évben ez a következőképpen alakult: „Tavaszi meeting. A l a g o n: márczius 31-én, április 2, 3, 5., 7., 10. és 11. – B é c s b e n: április 10., 11., 14., 17., 19., 21., 24., 26., 28. napjain. – B u d a p e s t e n: május 7., 8., 10., 12., 14, 15., 17., 19., 21., 22. napjain.”³⁹ Azonban e két városon kívül még máshol is rendeztek versenyeket: Debrecen, Alag, Sopron, Pozsony, Kassa, Kolozsvár, stb.⁴⁰ Ehhez még hozzátartozik az is, hogy az osztrák méneselek jelentős része magyar segítséggel alakult ki. Nagyon jól tükrözi a magyar lovasüggyi szakértelem fontosságát a Monarchián belül, hogy az 1875-ben alapított osztrák Jockey-Club első elnöke is magyar volt: gróf Esterházy Miklós. Nem véletlenül élt az a gondolat, hogy a lóversenyzés az egyetlen, amiben a magyarok biztosan meg tudják előzni az osztrákokat, illetve, hogy ez a legrugalmasabb közöség. Már gróf Hunyadi József versenyeit is meglátogatták az udvar képviselői. Ferenc József is előszeretettel vett részt ilyen sportrendezvényen, ezzel pedig egyfajta politikai támogatottságról tett tanúbizonyságot, vagy éppen annak hiányáról, amikor nem jelent meg. Gyakran megesett, hogy maguk az uralkodók és az arisztokrácia képviselői⁴¹ is futtaták arra érdemesnek tartott lovaikat. A lóversenypálya találkozóhely volt, ahol aktuálpolitikai és gazdasági kérdéseket vitattak meg, barátságok szövődtek, sőt még a kegyvesztettek számára is lehetőség volt az udvarhoz való közeledésre. A külföldi vendégeket és a társasági

³⁵ Országos Hírlap 1898.03.28.

³⁶ Országos Hírlap 1898.02.08.

³⁷ TULI 2004a

³⁸ Uo.

³⁹ Országos Hírlap 1898.03.31.

⁴⁰ TULI 2004b.

⁴¹ Országos Hírlap 1898.03.28.

életben még nem jártas rokonokat, ismerősöket is be lehetett mutatni egy-egy ilyen alkalommal. A magyar lovak jó hírnevét nagyon jól példázza, hogy az orosz cárné is tőlünk vett lovat, ami akkora jelentőséggel bírt, hogy az újságok hasábjain is megjelent.⁴² Jókai Mór a következőképpen emlékezett a turf pompás világára és fényűzésére, de ugyanakkor az ellenpórus is előkerül: „A most már világhírré kapott Budapesti lóversenyek alkalmával ismét új életképet mutat a Városliget. A Stefánia-út a leglátogatottabb sétahelylyé válik. Egyik úri fogat a másik elé vágat, egész sora a négy lovas hintóknak versenyez egymással; a hintókban a szépség, a divat gárdaezrede vonul el szemeink előtt, melynek nem akar vége szakadni; s ez a tömege a szépségnek elfoglalja a versenytér tribünjeit. Lenn a turfon látni a hazai közélet celebritásait, híres külföldi vendégekkel együtt, de körülöttük ott nyüzsgő, ott forr az egész néptömeg: diák, kereskedő, iparos, s az mind lesi, várja a verseny eredményét, keresi a totalizátort, fogad a paripákra s osztozik az izgalmaiban, örömeiben és csalódásaiban a főrangúak multságának, s harsogó éljennel üdvözlí a győztest.”⁴³ Mivel a társadalom minden rétege megjelent a versenyeken, természetesen az emberekben felerősödött a hiúság és gyakran az irigység érzése. A napilapok sokszor fő hírként számoltak be a turfon történt szenzációs eseményekről, illetve a legújabb divatról. „Futnak a lovak a gyepen, künn Alagon. A lóverseny megkezdődött és ezzel hivatalosan is kezdetét veszi a tavaszi-nyári szezon. A nők nyakáról eltűnnek a szőrmecsodák, a nehéz téli ruhák helyébe lengébb, áttetszőbb, kábitóbb öltözetek kerülnek, hogy előkészítsék a fehérség divatjának idejét.”⁴⁴ Ennek fényében joggal elfogadható az a nézet, hogy aki számított a társadalomban, az megjelent a lóversenypálya nézőterén. „Őket csodáltuk télen szőrmés bundájukban, mélyen dekoltált estélyi ruhájukban, – ezért a divatért külön hála és elismerés járt a szabóművészeknek, – őket láttuk elsuhanni kocsik és autók mélyében, most pedig künn a gyepen”⁴⁵. A férfiak az angol mintát követve cilindert és redingot viseltek.

Az istállószínek megkapásához vagyonra és erkölcsi feddhetetlenségre volt szükség. A lóversenyzés a mai napig exkluzív sportnak számít, hiszen ahhoz, hogy valaki egy ménest és versenyistállót fenn tudjon tartani, megfelelő nagyságú tőke kellett (kell). Csak ezeknek az embereknek volt anyagi fedezetük ahhoz, hogy futtatóként részt vegyenek a turfon. Nagyon érdekes a futtatók társadalmi rétegének korszakos változása, amit a versenyekről készített írások (pl. Gyepkönyvek) és az újságok hasábjain is nyomon követhetünk. A reformkorban, a modern lóversenyzés hajnalán még csak a legtehetősebb nemesi családok engedhették meg maguknak lovaik gyepen való kipróbálását. A gyepkönyvek eredménylistáját nézve a következő nemesi nevek tűnnek fel: Széchenyi, Esterházy, Batthyány, Károlyi, Wesselényi, Pejachevich.⁴⁷ Érdemes még a lóversenyügy előmozdítását szorgalmazó, 1829-ben alapított „ideig óráig lévő Igazgatóság” névsorát megnevezni: Andrássy, Blaskovich,

Társaság a lóversenyen⁴⁶

⁴² Országos Hírlap 1989.01.04.

⁴³ JÓKAI 1893. 133.

⁴⁴ Budapesti Hírlap 1916. április.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ TULI 2004a.

⁴⁷ FEHÉR 1991. 25–26.

Keglevich, Lamberg, Orczy, Wenckheim, stb.⁴⁸ A kapitalizmus és a fokozott polgárosodás következményeként az 1860-as években feltűntek a pénzemberek a lótulajdonosok sorában, így például a Baltazziak és a Rotschildok. Az 1880-as évektől a gazdag sörgyáros, Dreher, Springer, valamint Mauthner-Markhof neve szembetűnő. A századforduló éveiben már az orvosok, közjegyzők és ügyvédek is megengedhették maguknak ezt a drága sportot. Tehát a kor új társadalmi és gazdasági hatásai az istállótulajdonosok személyében is éreztették hatásukat.

A lóversenyeknek két főszereplője volt: a zsoké és a lova. A sajtó fokozatos terjeszkedése magával hozta azt a jelenséget, ami mai világunkban már teljesen megszokott: a sztárkultuszt. Az olvasókat minden apró részlet, pletyka és kulisszák mögötti történet érdekelt. *„Az alagi lóversenypályán szomorú eset hozta lázas izgatottságba a közönséget. Az 5000 méteres Hadseregi akadályversenyben szerencsétlenség történt, melynek áldozata Kvassay Károly huszárhadnagy. Kvassay, gróf Merveldt századosnak Gosse-ját lovagolta. Ez a ló már a minap sem ugrott jól.”*⁴⁹ Mivel Széchenyi angol minta alapján szervezte a versenyeket, bármennyire is szerette volna magyarítani a turf világot, szüksége volt angol szakemberekre, akik „kiképezik” a hazai szakértőgárdát. Ugyan voltak a grófnak próbálkozásai arra, hogy csak magyarok lovalgassanak a versenylovakat, de be kellett látnia, hogy szükség van az angol szakértelem bevonására. Nagyon érdekes jelenség, hogy a külföldről érkező emberek könnyen alkalmazkodni tudtak a magyar viszonyokhoz, gyermekeiket már az új kultúrában nevelték fel, így hamar beolvadtak a társadalomba. Ma már az idegen eredetű nevek utalnak egy-egy hasonló folyamatra. A három legjelentősebb külföldi szakember Francis Cavaliero, Thomas Benson és Robert Hesp voltak. Közös vonás, hogy mindhármasukat arisztokraták szerződtették, sorrendben az Esterházy hercegi család, gróf Hunyadyék és Batthyányék.⁵⁰ 1882-ben született meg az az intézmény, amelynek feladata a lóversenyügyek magasszintű gondozása volt. Báró Wenckheim Béla, gróf Batthyány Elemér, gróf Csekönics Gyula és gróf Erdődy Rudolf álltak a társaság élén, amelynek keretében tanfolyamokat és külföldi tanulmányutakat szerveztek, valamint ügyeltek az erkölcsi nevelésre is.⁵¹ A zsoké lovászfiként kezdték karrierjüket, de ha kitartóan dolgoztak, hatalmas lehetőségekhez juthattak. Itt nem játszott fontos szerepet a származás, inkább a megfeszített munka tűrésére való képesség. Gyakran koplaltak, sanyargatták testüket annak érdekében, hogy a lónak minél kisebb terhet kelljen a hátán cipelnie. A verseny sok veszélyt rejtgetett magában, de megérte kockáztatni a haszon reményében, ugyanis a ló tulajdonosa mellett a zsoké is részesült a haszonból.⁵² A versenyek után felszabadult a sok hónap alatt felgyülemlett feszültség, ezért általában elmentek mulatni a zsokék. Az ilyen esték alatt alapozódott meg az a mai napig élő sztereotípiája, hogy a zsoké könnyen szerzett pénzt könnyen elherdálták a mulatozás alatt.⁵³ Ennek volt valós alapja, de ellenpélda is akadt: Janek Géza, a híres zsoké takarékoskodni is tudott, és autót vett magának.⁵⁴ Miután kiöregedtek a szakmából, trénerként és lóidomárként folytatták pályájukat, ezzel is tovább tudták adni a megszerzett tapasztalatokat, így pedig hozzájárultak a magyar lótenyésztés és lóversenyzés színvonalának megtartásához.

⁴⁸ FEHÉR 1991. 188–189.

⁴⁹ *Budapesti Hírlap*, 1907. novemberi száma. <http://www.huszadikszazad.hu/1907-november/sport/az-akadalyverseny-halottja> Hozzáférés: 2012. 11. 06.

⁵⁰ FEHÉR 1991. 39–43.

⁵¹ GYÖRFFY-VILLÁM–HECKER–JANKOVICS–SZELESTEY 2004. 98.

⁵² TULIA 2004b.

⁵³ TULI 2004a.

⁵⁴ Uo.

Ahhoz, hogy az aranykor elérkezhesen, tudatos, előrelátó és kitartó munkára volt szükség. Mielőtt a kor két emblemikus lovára térnénk rá, meg kell említeni a kisbéri ménes 1865-ös vásárlását, az angol telivér mént, Buccaneert. 1866 és 1886 között fedezőmén volt Kisbérien, és tizenhárom Derby-nyerő utódot nemzett. Köztük volt a Kisbér nevű mén, aki 1873-ban született, és a Baltazzi testvérek tulajdonaként 1876-ban megnyerte Anglia legrangosabb versenyét, az Epsom Derbyt, így a második olyan külföldi ló lett a világon, aki a szigetországban nyerni tudott. Ez azért volt jelentős, mert felhívta a világ figyelmét hazánkra és a felívelőben lévő lótenyésztésre. Kisbér után következett a magyar lovászat talán legnagyobb alakja, aki még számunkra és a jövő nemzedékének is példakép a kiemelkedő teljesítményével. Kincsemről, a verhetetlen sötétsárga angol telivér kancáról van szó, aki 54 versenyéből 54-et megnyert.⁵⁵ Blaskovich Ernő kancájának idomárja Robert Hesp volt. *„Tenyésztésünk a hetvenes években állt tetőpontján. 1876-ban nyerte meg Kisbér az angol derbyt, és ugyanez évben lép Kincsem a pályára. Melyik volt jobb, önkéntelenül ez a kérdés áll elénk... mind a kettő kiváló volt.”*⁵⁶ Az emberek csodálták Kincsemet, bíztak benne, sőt azt is mondhatjuk, hogy beteljesítette azokat a vágyálmokat, amiket másként nem élhettek meg. A kispolgár, akinek sablonok határozták meg egész életét, egy pillanatra részese lehetett a varázslatnak, ami a megmagyarázhatatlan teljesítményből fakadt.

Sajnálatos, hogy a fejlődést az első világháború félbeszakította, ezzel pedig a visszaesés vette kezdetét. Érdekes azonban, hogy a frontok összeomlása ellenére az 1918-as versenyév zárónapjának futamait megtartották, ebből is látszik, hogy az emberek igényelték a turfot.

A téma megközelítőleg sem teljeskörű áttekintése után mindenképpen leszögezhető, hogy a reformkori törekvések kivállóra talajra találtak az Osztrák–Magyar Monarchia keretei között. Széchenyi előre látta a lóversenyek jótékony hatását, ami gazdaságilag és társadalmilag is sok hasznot hozott. A versenyekkel járó haszon által fellendült a külkereskedelem, megkezdődött a minőségi telivértenyésztés, és egyre nagyobb méreteket öltöttek a fogadások, ami által élénkült a pénzforgalom. A lóversenyek világa egyszerre mondható zártnak és nyitottnak. A lovak indításához megfelelő tőkére és erkölcsi feddhetetlenségre volt szükség, ennek birtokában pedig csak igen kevesen voltak. Ugyanakkor bárki résztvehetett a versenyeken, a különböző árú jegyek biztosították ezt a lehetőséget. A lóversenyek világa zajos és színes volt, teret engedett a divatnak is, történései az újságok címlapjain jelentek meg.

Mindezekből is látszik, hogy egy igen szerteágazó témáról van szó, ezért a továbbiakban érdemes tematikusan vizsgálni a magyar lovászatot és lóversenyzést az Osztrák–Magyar Monarchia idejében, valamint az aranykort követő hanyatlás okait és következményeit is. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

❖ FELHASZNÁLT ÚJSÁGCIKKEK

Budapesti Hírlap, 1907. november, <http://www.huszadikszazad.hu/1907-november/sport/az-akadalyverseny-halottja> Hozzáférés: 2012. 11. 06.

Budapesti Hírlap, 1907. május, <http://www.huszadikszazad.hu/1907-majus/sport/a-kiraly-dij>

Országos Hírlap, 1898.03.17.: „A derby favoritja” 10.- <http://epa.oszk.hu/00200/00242/00118/pdf/00118.pdf> Hozzáférés: 2013.01.06.

Országos Hírlap, 1898.01.05.: „A Dreher-istálló jockeyje” 11. <http://epa.oszk.hu/00200/00242/00047/pdf/00047.pdf> Hozzáférés: 2013.01.06.

⁵⁵ FEHÉR–TÖRÖK 1974.

⁵⁶ LOVIK 2000. 106.

- Országos Hírlap*, 1898.01.01., 28. <http://epa.oszk.hu/00200/00242/00043/pdf/00043.pdf> (2013.01.06.)
- Országos Hírlap*, 1898.04.09.: „A bécsi tavaszi meeting”. 11. <http://epa.oszk.hu/00200/00242/00142/pdf/00142.pdf> Hozzáférés: 2012.01.06.
- Országos Hírlap*, 1898.03.28. <http://epa.oszk.hu/00200/00242/00129/pdf/00129.pdf> Hozzáférés: 2013.01.06.
- Országos Hírlap*, 1898.02.08. <http://epa.oszk.hu/00200/00242/00081/pdf/00081.pdf> Hozzáférés: 2013.01.06.
- Országos Hírlap*, 1898.03.31. <http://epa.oszk.hu/00200/00242/00132/pdf/00132.pdf> Hozzáférés: 2013.01.06.
- Országos Hírlap*, 1898.03.31. <http://epa.oszk.hu/00200/00242/00132/pdf/00132.pdf> Hozzáférés: 2013.01.06.
- Országos Hírlap*, 1898.03.28. „Ottó főherczeg Alagon”. 8. <http://epa.oszk.hu/00200/00242/00129/pdf/00129.pdf> Hozzáférés: 2013.01.06.
- Országos Hírlap*, 1898.01.04. „Sárga nyul”. 10. <http://epa.oszk.hu/00200/00242/00046/pdf/00046.pdf> Hozzáférés: 2013.01.06.
- Veterinarius*, 1879. 7. sz. http://konyvtar.univet.hu/regi/digitalib/Veterinarius/1879_049-056.html Hozzáférés: 2013.01.06.
- Veterinarius*, 1879. 4. sz. „A lókitelti tilalom”- http://konyvtar.univet.hu/regi/digitalib/Veterinarius/1879_025-032.html Hozzáférés: 2013.01.06.
- Veterinarius*, 1879. 13. sz. „A lókiállítás a székesfehérvári országos tárlaton”- http://konyvtar.univet.hu/regi/digitalib/Veterinarius/1879_097-104.html Hozzáférés: 2013.01.06.

❖ TOVÁBBI SZAKIRODALOM

- FEHÉR DEZSŐ, DR. (1990): *Az angol telivér Magyarországon*. Budapest, Mezőgazdasági Kiadó
- FEHÉR DEZSŐ, DR. (1991): Gróf Széchenyi István művei-előadássorozatok születésének 200. évfordulója alkalmából-II. Lovakrúl. Széchenyi Alap.
- FEHÉR DEZSŐ, DR – TÖRÖK IMRE (1974): *A verhetetlen Kincsem*. Budapest, Natura Kiadó.
- GYÖRFFY-VILLÁM ANDÁRS – HECKER WALTER – JANKOVICS MARCELL – SZELESTEY LÁSZLÓ (2004): *Lovas nemzet. A magyarság és a ló évezredek átívelő barátságáról*. Budapest, Helikon Kiadó.
- LOVIK KÁROLY (2000): *A lovassport története*. Budapest, Noran Kiadó.
- SZÉCHENYI ISTVÁN, GRÓF (1828.): *Lovakrúl*. Pest, Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István.
- JÓKAI MÓR (1893): Budapesti élet. In *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben. Előbb néhai Rudolf trónörökös főherczeg ő császári és királyi fensége kezdeményezéséből és közreműködésével, most Stefánia özvegy trónörökösne főherczegnő ő császári és királyi fensége védnöksége alatt*. IX. kötet, Magyarország III. kötet. Magyar Királyi Államnyomda, Budapest 119–168. Hivatkozva: *Budapesti Negyed* 15. évf. 3. szám, <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00041/jokai1.html> <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/osztrak-magyar/ch15s04.html> (2013.01.06.) A tankönyvtárban közölt kiadást szerk.: Takács Zoltán. 2006.
- TULI ANDREA (2004a): A zöld színpad A lóverseny mint a társasági reprezentáció egyik intézménye. *Budapesti Negyed : lap a városról* 12. évf. 4. sz. 115–135. http://bfl.archivportal.hu/id-863-tuli_andrea_zold_szinpad_loverseny.html#fn4 (2012. 11. 02.)
- TULI ANDREA (2004b): A lóverseny mint a társasági reprezentáció intézménye Ausztria– Magyarországon a 19– 20. században. *Öt kontinens* 2. évf. 375– 391. <http://tortenelemszak.elte.hu/data/4128/tuli.pdf> (2012. 11. 01.)
- WESSELÉNYI MIKLÓS, BÁRÓ (1829): *A régi hires méneseik egyike’ megszűnésének okairól*. Pest, Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István Könyvnyomtató- Intézete.